

Zsugyel János

Könyvismertetés

Szebik Imre – Zsugyel János: „A Miskolci Evangélikus Egyházközség 1945–1997 közötti története” című könyvéről

Book Review on

„The History of the Evangelical Parish of Miskolc between 1945 and 1997” by Imre Szebik and János Zsugyel

ÖSSZEFOGLALÁS

A könyv, a mintegy két és fél évszázados múlttal rendelkező miskolci evangélikus egyházközség 1945–1997 közötti történetét dolgozza fel. Miskolc város életében a két világháború közötti években jelentős szerepet játszott az akkor mintegy ötezer tagot számláló egyházközség, hiszen az Eperjesről áttelepült Evangélikus Jogakadémia és az Evangélikus Tanítóképző tanári karának és diákságának tevékenysége meghatározó módon alakította a város társadalmi- és közéletét. A kommunista hatalomátvételt követően az állam erőszakosan avatkozott be a gyülekezet életébe, meghatározó lelkészeit elűldözte, híveinek száma és aktivitása a társadalmi-gazdasági változások következtében megfogyatkozott. A múlt század hatvanas éveit követően ezt a folyamatot sikerült megállítani, majd a rendszerváltozás éveiben a kínálkozó lehetőségekkel élve megfordítani. A szerzők a küzdelmek, a helytállás és az átmenet éveiben keletkezett dokumentumok közlésével és elemzésével értékeli az események tanulságait. A hit- és kulturális szolgálat bemutatása mellett beszámol az egyházközség szociális és egyháztársadalmi tevékenységéről, valamint gazdálkodásáról is.

Journal of Economic Literature (JEL)

kódok: N94

Kulcsszavak: egyházüldözés, evangélikus egyháztörténet, 1956-os forradalom, 1984. évi Lutheránus Világkongresszus

SUMMARY

The book traces the history of the Evangelical parish of Miskolc, which has a history of about two and a half centuries old dating from 1945 to 1997. During the interwar period, the parish of Miskolc played a significant role in the life of the city, which at that time had around 5,000 members. The activities of the faculty and students of the Evangelical Law Academy, and the Evangelical Teachers' Training College, which had relocated from Eperjes, had a decisive influence on the social and public life of the city. Following the communist takeover, the state intervened violently in the life of the congregation, expelling its leading pastors and reducing the number and activity of its followers as a result of socio-economic changes. After the 1960s, this process was halted, and then reversed in the years of the regime change.

The authors assess the lessons of these events by presenting and analysing documents from the years of struggle, survival and transition. In addition to presenting the faith and cultural services, they also report on the social and ecclesial activities of the parish and its financial management.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: N94

Keywords: Church persecution, evangelical church history, 1956 revolution, 1984 - Lutheran World Federation Seventh Assembly in Budapest, Hungary

HABENT SUA FATA LIBELLI

A könyveknek megvan a maguk sorsa, mondja az ókori latin mondás, s ez érvényes erre a karcú kötetre is, amely a közelmúltban került ki a nyomdából. A megjelenés közvetlen aktualitása a patinás miskolci evangélikus gyülekezet temploma felépítésének ez év őszén esedékes 225. évfordulója. A kötet megjelentetését a Borsod–Hevesi Egyházmegye kezdeményezte, melynek székhelye Arnóton található. Az abaúji község neve a szűkebb régió kívül nemigen cseng ismerősen, de Arnót volt egyike azon településeknek, ahol az ellenreformáció évtizedeiben az evangélikusok szabadon gyakorolhatták vallásukat, így a miskolci evangélikusok vasárnaponként Arnóton tartottak istentiszteletet. A miskolci evangélikus gyülekezet a jozefinista felvilágosult valláspolitikát követve önállósulhatott 1783-ban, saját templomuk építését 1997-re tudták befejezni. Ezt követően látványos fejlődésnek indult az evangélikus élet Miskolcon, de a gyülekezet a két világháború között élte fénykorát, paradox módon épp a trianoni döntés következtében. Ugyanis a Felvidék elcsatolását követően innen számos intézmény és ezek meghatározó személyiségei települtek át Miskolcra, többek között Eperjessről a legendás lutheránus kollégium és tanítóképző. Így kezdhetette meg itt tevékenységét a Miskolci Evangélikus Jogakadémia, valamint az Evangélikus Tanítóképző, s

ezek tanári karai is a miskolci gyülekezet erejét gyarapították. A második világháborút követő években az egyházellenes politika ezeket az intézményeket államosította, tanárait a város elhagyására kényszerítették, s a gyülekezetet is fokozatosan felőrölték. Ellehetetlenítették a hitoktatást és a szociális szolgálatot, a korábban öt lelkészt foglalkoztató gyülekezetben mindössze egy parókus lelkész és egy segédlelkész maradhatott. 1950-ben állami nyomásra kényszerrel nyugdíjazták az évtizedekig hűségen szolgáló lelkészt, majd egy évtizeddel később utódját koncepcióos fegyelmi eljárással távolították el a gyülekezetből. A küzdelmes két évtizedet követően a létszámában megcsappant gyülekezet helyzete stabilizálódott, így az ekkor szolgáló lelkészekre a rendszerváltásig a „helyállás évtizedei” vártak, melyek során sikerült a kicsiny közösséget átmenteni a rendszerváltás utáni évekre.

1983-ban – a gyülekezet fennállásának 200. évfordulóján – érezte magát eléggé felkészültnek a gyülekezet, hogy emléket állítson a küzdelmes két évszázadnak, s elkészült *A Miskolci Evangélikus Egyházközség története – 1783–1983* című kiadvány. A ma már csak antikváriumi forgalmazásban felbukkanó kiadvány kolofonjában ezek a szavak állnak: „Kézirat gyanánt”. A 750 oldalas könyv szerzői Várhegyi Miklós evangélikus helytörténész és könyvtáros, valamint Szebik Imre esperes, a gyülekezet akkori lelkésze voltak. Az 1945-ig terjedő történetet Várhegyi Miklós jegyezte, míg az *Egyházközségünk az új társadalomban* fejezet megírását Szebik Imre vállalta. Bár a kötet XX. századi történésekre vonatkozó megállapításai zömében ma is helytállóak, sem az 1919-es kommunre, sem a 2. világháborús megszállásra, sem az azt követő egyházüldözésre vonatkozó tényeket nem lehetett teljes mélységükben kifejteni. A könyv megjelentetésével kapcsolatos viszontagságok egyébként is jellemzőek a korra. Bár a kötet megjelentetését előzetesen az állami egyházügyi hatóságnak is engedélyeznie kellett, a nyomtatást egyetlen állami tulajdonú nyomda sem vállalta. Így a könyvet csak

a Borsod Megyei Fodrász Szövetkezet stenciles sokszorosítógépén készíthették el, a szövetkezet református kapcsolatokkal rendelkező főkönyvelője jóindulatának köszönhetően. A fenti körülmények miatt az 1983-ban megjelent kötet anyagának kiegészítése parancsoló szükségként jelentkezett. Egyrészt az azóta eltelt négy évtized indokolta az egyházközség történetének folytatását, másrészt az időközben összegyűjtött dokumentumok és kutatható vált levéltári anyagok feldolgozása alapján lehetőségként kínálkozott az 1945 utáni történet értékelésének átgondolása.

A város 1944. évi ostromát követően a gyülekezet élete gyorsan rendeződni látszott. Bár a gyülekezet felügyelője, Bruckner Győző jogakadémiai dékán nyugatra távozott, de Duszik Lajos, a gyülekezet lelkésze helyén maradt, s nagy energiával látott hozzá a megmaradt hívek segítségével a háborús károk felszámolásához és a gyülekezeti tevékenység újraszervezéséhez. De már a következő évben akadályok sora merült fel, hiszen lehetetlenné vált az egyházakat támogató egyesületi tevékenység. Kényszerűen felszámolás alá került az Evangélikus Diákszövetség, a Luther Szövetség helyi szervezete, majd az Evangélikus Nőegylet is. Az igazi csapás azonban az egyházi oktatási rendszer 1948. évi megszüntetése volt, hiszen emiatt államosították a jogakadémiát és a tanítóképzőt, s az állami fenntartású iskolákban is ellehetetlenítették a tömeges hitoktatást, így a vallástanító lelkészi állások fenntartása is fokozatosan megszűnt. 1950-ben azután megindult a frontális támadás az egyházközség ellen. A lelkészt a gyülekezet szándéka ellenére nyugdíjazták, így a három évtizedig hűségesen szolgáló, a város életében is nagy tekintélyt kivívott egyéniséget elveszítették. A lelkészválasztás hónapokig elhúzódó időszaka számos konfliktust eredményezett. A távozó lelkész utódja Weiszer Elek, korábbi vallástanító lelkész lett, aki ugyan gondoskodott a gyülekezet belső békéjéről, de nem kívánt bekapcsolódni a város társadalmi életébe, így az oktatási és szociális intézményektől megfosztott gyülekezet feladatok híján befelé fordult.

Ez a helyzet az egyházakat a templomfalak közé száműző államhatalom számára kívánatos volt, s találkozott az akkori egyházvezetés konfliktuskerülő hozzáállásával is. A hatvanas évek közepén azonban az államhatalom elérkezettnek látta az időt, hogy újból erőszakos módon nyúljon az egyházközség életébe. Arra kényszerítette az országos egyházi vezetést, hogy a gyülekezet lelkészét illegális iratterjesztés miatt – ami külföldi teológiai írások fordításainak sokszorosítására korlátozódott – mozdítsa el állásából. Ez a külső – az állami akaratot kiszolgáló központi egyházi – beavatkozás újbóli több hónapos békétlenséget okozott, s az egyháztagok egy részének távozásához vezetett. A küzdelmes két évtized kiemelkedő eseménye az 1956-os forradalomhoz kapcsolódik, ahol Bodrog Miklós, a gyülekezet segédlelkésze rádióbeszédben kísérelte meg a városi sortűzek áldozatai miatti felkorbácsolt indulatok megfékezését, az önbíráskodás felszámolását. Az aktív szerepvállalás később a segédlelkész eltávolítását eredményezte a gyülekezetből, így ez is egy eleme volt a társadalom ügyei iránti elkötelezettséget büntetni kívánó egyházpolitikának.

A fennmaradásért vívott küzdelem két évtizedét követően a „kádári konszolidáció” éveiben a helytállás két évtizede következett, ahol a gyülekezetben szolgáló két lelkész, Fabiny Tibor és Szabik Imre gondoskodtak a helyzet fokozatos stabilizálásáról, s a lelki gyarapodásról. A hetvenes és nyolcvanas években ugyan nem került sor nyílt állami beavatkozásra a gyülekezeti életbe, de megkísérelték a gyülekezet anyagi feltételrendszerének nehezítésével eredeti egyházellenes céljait elérni. Egyrészt a meglévő ingatlanvagyon (templom, gyülekezeti terem és lelkészlakás) fenntartása a megfogyatkozott egyházfenntartó híveket terhelte, másrészt a temető területének többszöri kisajátítása, majd a temetőhasználat korlátozása jelentett egyrészt folyamatos küzdelmet a hatóságokkal, másrészt csökkenő egyházközségi bevételeket. A megmaradt hívek ennek ellenére is hűséggel kitartottak, s a hetvenes évektől az államhatalom is törekedett a hívők közösségének társadalmi szintű integrálására. E folyamat mögött feltehetőleg az a szem-

léletváltás állt, mely a nyílt konfrontáció helyett az egyházak szerepvállalásának lassú felszámolásával, illetve elhalásával számolt. Az így megnyíló lehetőségekkel a miskolci egyházközség is élni tudott. Hangversenyek helyszínének biztosításával újra bekapcsolódott a város kulturális vérkeringésébe. Jelesebb évfordulók alkalmából kiállításokat szerveztek, melyből kiemelkedik az az esemény, mely a gyülekezeti könyvtár alapításának centenáriumához kapcsolódott, mely egyébként Miskolc város első közkönyvtára volt. Luther Márton születésének 500. évfordulója egyházi jelentőségű évforduló volt, de egész országra kiterjedő rendezvénysorozat szerveződött köré 1983-ban, s erre az évre esett a miskolci gyülekezet alapításának 200. évfordulója is, melynek tiszteletére elkészült a gyülekezet két évszázados történetének krónikája is.

A most megjelent kötet kiadásának egyik indoka az volt, hogy az 1983. évi külső körülmények miatt az akkori kiadványban nem lehetett az 1945 és 1983 közötti időszak történéseiről teljes nyíltsággal írni, hiszen egy részletes, az egyházpolitika mesterkedéseit tényszerűen elemző kiadványhoz a megjelenéshez szükséges hatósági engedélyt nem lehetett volna megszerezni. Így is a szerzőpáros kivételes érzékenységét dicséri az a tény, hogy ezekről az évekről mindössze az eseményekre szorítókozó tömör összefoglalást adtak. Megállapításaik annak ellenére vállalhatók ma is, hogy ez a történeti áttekintés nem tér ki az események mögött húzódó egyházellenes szándékokra. Kiemelkedő esemény volt 1984-ben a Lutheránus Világgyűlés budapesti megrendezése, melyhez a megyében több gyülekezet fogadott népes nemzetközi egyházi delegációt. Nem vitás, hogy a rendezvény engedélyezésével az államhatalom hazánk nemzetközi elismertségét kívánta elérni, s ehhez kínálta magát az evangélikus egyház nemzetközi beágyazottsága és elismertsége. Ugyanakkor a protokolláris alkalmak eredményes lebonyolítása mellett alkalom nyílt a látogató és fogadó egyházi közösségek számára a közvetlen információcserére és kapcsolatfelvételle, ami a rendszerváltás közeledő éveiben már állami felügyelet nélkül biztosította az újrakezdés lehetőségét.

1985-ben újabb szakasz vette kezdetét a gyülekezet életében, mely a helytállás két évtizedét követően a rendszerváltozás éveire történő erőgyűjtés és az új lehetőségekre történő nyitás jegyében telt el. Sárkány Tibor lelkész és felesége, Sárkányné Horváth Erzsébet másodlelkészek szolgálták az 1997-ig terjedő átmenet éveiben a gyülekezetet. Az időközben előregedett és létszámában megfogyatkozott gyülekezet új munkaterületeket talált az újból megindított ifjúsági és gyermekmunkával, valamint az – akkor még fakultatív – hitoktatással. A keresztyén evangélikus szabadegyetemi előadások rendszeres felekezetközi alkalmakká szerveződtek. A templom épülete helyet adott egyházzenei rendezvényeknek, s ezzel a város kulturális életének jelentős helyszínévé vált. Több száz fiatal embert vonzott a Kaláka folkfesztivál keretében megrendezett missziós istentisztelet is, melynek évenként ismétlődő sorozatát csak a rendezvény Egerbe történő áthelyezése szakította meg. Fokozatosan javult a gyülekezeti munka anyagi feltételrendszere is, hiszen a temetőhasználatot érintő korlátozásokat a rendszerváltozást követően feloldották, s a korábbi gyülekezeti ingatlanvagyon egy része is saját tulajdonba került vissza, ami a nyugdíjas korú egyházfenntartó tagság válláról jelentős terheket vett le, hiszen az ezekből származó jövedelem részben fedeztet nyújtott a halaszthatatlan ingatlan- és orgonafelújításra is.

1997-ben a nyugdíjba vonuló lelkészházaspár átadta helyét, de a gyülekezeti templom felépítésének 200. évfordulójára szervezett ünnepséget még utódaikkal együtt készítették elő és bonyolították le. Az ünnepségsorozat keretében megemlékeztek a 150 éves Evangélikus Tanítóképzőről, valamint előadás hangzott el a gyülekezet történetéről, illetve a miskolci templom orgonájáról, és megemlékeztek az itt szolgáló kántorokról is.

A nevezetes évfordulók alkalmat nyújtanak arra is, hogy a közösség jövőképét is megjelenítsék. Ennek a jövőképnak a felvázolása nem az ünnepség keretében, hanem az akkoriban *Örömhír* néven újraindult gyülekezeti újság lapjain található, s a kötet gazdag dokumentu-

anyagának részeként is olvasható. Sárkány-né Horváth Erzsébet itt arra keresi a választ, hogy a mai kor embere miért nem érzi közel magához az egyházat, miért nem talál otthonra gyülekezetében? Bár az ember alapvetően társas lény, sokak alapvető élménye a befogadó közösség hiánya. Az egyházak kategorikusan megfogalmazott hittételei, az idegenné váló istentiszteleti nyelv és szokások szintén elidegenítik az embereket a közeledéstől. A jövő gyülekezeteinek ezért családi-emberközelinek kell lenniük. Családias, mert elviseli az embertársak gyarlóságait, s emberközeli, mivel az emberek valós problémáinak megoldásában segít, s amelyet Jézus Krisztus példája és ereje tart össze.

A szerzők a kötet a „küzdelmek” és a „helyállás” évtizedeinek történetének újrafogalmazásával és az „átmenet” éveinek 1997-ig terjedő krónikájával olyan visszatekintést végeztek, melynek tanulságai megalapozhatják a hitbeli növekedés és a jövőbeli széles körű társadalmi felelősségvállalás újabb korszakát.

A gazdag képanyaggal ellátott igényes kötet címlapját Máger Ágnes miskolci evangélikus festőművész Luther-portréjáról készített fénykép díszíti. A dombormű eredetije a miskolci Luther-udvarban álló templom előterében található. A reformáció 500. évfordulójának emlékére elhelyezett emléktáblán áll még a reformáció közismert öt sola/solus/soli jelmondata, mely a kötet szerzői számára is irányadó volt:

Egyedül a Szentírás, Egyedül Krisztus, Egyedül a kegyelem, Egyedül a hit, Egyedül Istené a dicsőség!

Szebik Imre – Zsugyel János:

A Miskolci Evangélikus Egyházköztség 1945-1997 közötti története

Borsod–Hevesi Egyházmegye

ISBN: 978-615-01-4852-6

Terjedelem: 96 oldal